

SIRPÇADAKİ TÜRKÇE SÖZCÜKLERİN TÜRKÇE ÖĞRENEN SIRPÇA KONUŞURLARA KATKISI

Zeliha TUĞUZ*

Özet:

Tarihin karanlık çağlarından beri insanoğlunun en önemli iletişim aracı olan dil hem insanların birbirleriyle anlaşmasını hem de insanların yüzyıllar boyu edindikleri birikimlerini, gelenek ve göreneklerini, inançlarını, ilerlemelerini nesilden nesile aktarımını sağlamıştır.

Türk toplumunun millet olma yolundaki temel taşı olan Türkçe, yüzyıllar boyu çok geniş coğrafyalarda konuşulmuş, diğer milletlerle sürekli bir iletişim hâlinde olmuştur. Tarihî derinliği ve coğrafik genişliği sayesinde birçok kadim dil ile sözcük alışverişi yapmıştır. Başka dillere ödünçleme yoluyla Türkçe sözcük vermenin yanı sıra bir köprü vazifesi görerek başka dillerden ödünçlediği sözcükleri çoğunlukla Türkçe sesletimiyle başka dillere yine ödünçleme yoluyla vermiştir.

19. yüzyılda başlayıp 20. yüzyılda ivme kazanan filoloji çalışmaları sonucunda Sırpçada yaklaşık 9000 Türkçe ya da Türkçe kanalıyla diğer dillerden geçen sözcük tespit edilmiştir. Yapılan çalışmaların dönemine ve kapsamına göre farklı istatistiksel verilere ulaşılsa da bu veriler Türkçeden en fazla ödünçleme sözcük alan dilin Sırpça olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada Slav dillerinden Türkçenin en fazla ödünçleme sözcük verdiği Sırpça incelenmiş ve Sırpçadaki Türkçe sözcüklerden “yabancılara Türkçe öğretimi” kapsamında nasıl faydalanılacağı açıklanmıştır.

Yabancı dil öğretiminin temel ilkelerinden olan bilinenden bilinmeyene, kolaydan zora ve basitten karmaşığa ilkesi kapsamınca Sırpçadaki Türkçe sözcüklerden faydalanılarak söz varlığı öğretiminde nasıl başarı sağlanabileceği örnek listelerle gösterilmeye çalışılmıştır. Bir anlamda sözlük işlevi gören bu listelerle sözcüklerin ve bazı yapıların çok daha kolay ve kalıcı öğrenildiğini göstermek hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Sırpçadaki Türkçe sözcükler, yabancılara Türkçe öğretimi.

* Erciyes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı ABD Doktora Öğrencisi, zelihatuguz@gmail.com

The Contrubition of Turkish Words in Serbian to Serbian Speakers that Learning Turkish

Abstract:

The language which has been the most important eans of communication for people has not only enabled the cooperation between the people but also transferred the knowledge, traditions, religions and developments from one generation to another for centuries.

The Turkish language which is one of the basic dynamics has been spoken in different parts of the world. Turkish has always interacted with other languages. Thanks to its historical background and its widely usage , there has always been transitions of words between Turkish and other languages. Besides lending Turkish words to other languages, Turkish has become a brigde and transferred some words from one language to another with the help of Turkish phonology.

As a result of the linguistic studies that have started in the 19th century and increased in the 20th century, nearly 9000 Turkish words have been detected in Serbian. Even though different types of statistical data according to the era and concept of the studies, this data has proven that Serbian is the language which has borrowed words from Turkish most.

In this study, among the Slavic languages Serbian is the one which has borrowed Turkish words most and it is explained how to teach Turkish to “ foreigners” with the help of these Turkish words. In some of the basic principles of teaching a foreign language; from known to unknown, from easy to hard, from simple to complex, it is aimed to show how to be successful in teaching Turkish by the Turkish words with sample lists. In other words , it is aimed to demonstrate that the words and grammer structures can easily and permanently be taught with the help of these lists functioning as student dictionary.

Key words: *Turkish words in Serbian, teaching Turkish to foreigners.*

Giriş

Türkçenin Sırça ile etkileşimi MS 4. yüzyıldan itibaren başlamıştır. 350’li yıllardan itibaren Avrupa’ya doğru harekete geçen Hunlar daha sonra Balkan Yarımadası’na ve bugünkü Sırbistan topraklarına gelip yerleşmiştir (Günay 2007: 99; Gürün, 1984: 147). Özellikle 5. yüzyılda gelen Avar Türkleri ile bu etkileşimin gücü iyice artmış hatta 585’te kurulan Avar-Slav ittifakı Trakya’da büyük zaferler kazanmıştır (Günay 2007: 115-116). Hun ve Avar akınlarını Bulgar, Oğuz, Peçenek ve Kumanlar takip etmiş, bu süreçte Türkçeden Sırçaya sözcük ödünçlemesi ivme kazanmıştır. Bu dönemde özellikle özel isimler ve unvanlar Sırçaya geçmiş, Türklerin yerleştiği ya da söz sahibi olduğu yerlerde o coğrafyanın adı da Türkçeleştirilmiştir (Roux 2007: 69-70).

14. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun Balkan Yarımadası'na tamamen yerleşmesiyle (Gürün 1984: 502) Türkçenin ve Türk kültürünün etkisi Sırpçada giderek artmıştır. Bölgedeki Osmanlı hâkimiyetinden önceki Türkçe söz varlığının yoğunluğu Sırbistan ve diğer Balkan topraklarının daha hızlı Türkleşmesine yardımcı olmuştur. Siyasi otoritenin dilinin Türkçe oluşu Türkçenin daha da önem kazanmasına hatta farklı dilleri konuşan Balkan uluslarının aralarında Türkçe konuşarak anlaşmasına imkân sağlamıştır. Hâkim imparatorluğun dili olan Türkçe, siyasi otorite ile paralellik gösterip otoritenin en güçlü olduğu dönemlerde önem kazanmış, siyasi otoritenin güçten düşmesiyle de önemini ve etkisini yavaş yavaş kaybetmiştir. 1878'de alevlenen milliyetçilik hareketleri 1912'de iyice büyümüş, dönem aydınları tarafından bilinçli bir şekilde Sırpçanın Türkçeden temizlenmesi faaliyetleri başlamıştır¹. Bu “dil temizliği” çalışmaları esnasında Osmanlı ve buna bağlı olarak İslam kültürü dil unsurları da Sırpça sözlüklerden aydınlar tarafından çıkartılmıştır. Halka inmeyen bu çalışmalar doğal olarak başarılı olamamış (Skok 1937: 38), edebî yazında yer almasa da sözlü ürünlerde Türkçe ve Türkçe aracılığıyla Sırpçaya geçmiş Arapça ve Farsça sözcükler yaşamaya devam etmiştir. Öyle ki sadece bu çalışmanın konusu olan ödünçleme sözcükler değil, başka bir çalışmanın konusu olacak olan Türkçe gramer kalıpları, atasözü ve deyimler, kalıp sözler canlı bir şekilde yaşamaya devam etmiştir.

Küreselleşen dünyanın dildeki olumsuz etkileri 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Türkiye Türkçesini olduğu gibi Sırpçayı da etkilemiş, dildeki sadece Sırpça sözcükler değil; Türkçe ve Türkçe kanalıyla gelen Arapça ve Farsça sözcükler kullanımdan düşmeye başlamış, onların yerine genellikle İngilizce sözcüklerin kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu sebeple Škaljić'in (1973) eserinde tespit ettiği yaklaşık 9000 Türkçe sözcüğü 21. yüzyıl Sırpçasında tespit etmek pek mümkün görünmemektedir.

İnceleme

Bu zamana kadar elde edilmiş verilere bakılarak yabancılara Türkçe öğretimi Kâşgarlı Mahmud'un *Divânu Lugâti't-Türk* eseriyle başlatılmaktadır. Karahanlı döneminde başlayan Türkçe öğretimi çalışmaları özellikle Memluk sahasında Kıpçak Türkçesi sözlükleri ve gramerleriyle hız kazanıp Çağatay ve Osmanlı Türkçesi döneminde siyasi otoritenin de etkisiyle gelişme göstermiştir. 21. yüzyılda dil biliminden de faydalanılarak geliştirilen modern yöntemlerle yabancılara Türkçe öğretimi dikkat çekici bir seviyeye ulaşmıştır.

Sırpçadaki Türkçe sözcükler üzerine yapılan bu çalışmada ödünçlenen sözcüklerin bazıları zaman aşımına uğradığından özellikle Türkçe kanalıyla Arapça ve Farsçadan geçen ve günümüzde Türkiye Türkçesinde de kullanım-

1 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hamzaoğlu, 2011.

dan düşen *kadı (kadija)*, *kandil (kandilo)*, *aba (aba)* gibi sözcüklere yer verilmemiştir.

Sırpçadaki sözcük sayısı tarihî ve siyasi gelişmelerle paralellik gösteren Türkçenin söz varlığının incelendiği çalışmada oldukça hacimli yer tutan özel isimlere yer verilmeyecektir. Abdulah Skaljić'in *Turcizmi u Srpskohrvatskom Jeziku* ve Günay Karaağaç'ın *Türkçe Verintiler Sözlüğü*'nün temel alındığı çalışmada bu eserlerde yer alıp güncel Sırpça sözlüklerde yer almayan sözcükler listelere alınmamıştır. Bu sözcükler son 15- 20 yıldır kullanımdan düşmüş olup yerine yeni kelimeler kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin; *áltun* (altın) yerine *zlato*, *ákil* (akıl) yerine *um*, *ambar* yerine *skladište*, *cambaz* yerine *akrobata*, *čekrek* (çıkırık) yerine *vitao*, *čorba* (çorba) yerine *supa*, *hoşaf* (hoşaf) yerine *kompot*, *kálauz* (kılavuz) yerine *vodič*, *pašanac* (bacanak) yerine *šurak*, *sáraj* (saray) yerine *palata*, *játak* (yatak) yerine *krevet* sözcükleri artık tercih edilmektedir. Listelerdeki sözcüklerin tamamı TDK yayını olan Slavoljub Đindić- Mirjana Teodosijević- Darko Tanasković'in *Türkçe-Sırpça Sözlük*'ünden kontrol edilerek seçilmiştir.

Yabancı dil öğretiminin temel ilkelerinden olan bilinenden bilinmeyene, kolaydan zora ve basitten karmaşığa ilkesi kapsamında Sırpçadaki Türkçe sözcüklerden faydalanılarak söz varlığı öğretiminde başarı sağlanabileceği aşağıdaki listelerle gösterilmeye çalışılmıştır. Çünkü son zamanlarda Suriye'den Türkiye'ye gelen Türkçe öğrencilerinin diğer milletlerden gelen öğrencilere göre daha kolay ve hızlı öğrendikleri tespit edildiğinde bunun sebepleri araştırılmış, özellikle gramer terimlerinin Arapçadan ödünçlenmiş olduğu, bunun da Türkçe öğrenmeye olumlu katkılar sağladığı tarafımızca deneyimlenmiştir. Gramer terimlerinin yanı sıra günlük hayatta kullanılan Arapça ve Farsça sözcükler Suriye'den gelen öğrencilerin metinleri daha kolay algılamasını sağlamaktadır. Bu deneyimlerden yola çıkarak Sırpçadaki Türkçe söz varlığından faydalanılabileceği ve bu yöntemin Türkçe öğretiminde büyük kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Daha çok dil öğreniminin temel anlamda gerçekleştiği seviye olan A1 ve A2 seviyesindeki Sırpça konuşurlara Türkçe söz varlığını geliştirmek ve küçük gramer yapılarını göstermek için bu yöntem uygulanabilmektedir. Örneğin sözcük grupları verilirken Sırpçaya yerleşmiş Türkçe sözcükler tercih edilerek hedeflenen sözcük öğretimi en üst düzeye çıkarılabilmektedir.

горак бадем	gorak badem	acı badem
бакар лонац	bakar lonac	bakır kap
бajat хлеб	bajat hleb	bayat ekmek
бетон кућа	beton kuća	beton ev
дебели душеци	debeli dušeci	kalın döşek
дрвена колиба	drvena koliba	ağşap kulübe

хладно Раки	hladno raki	soğuk raki
јевтин Бербер	jevtin berber	ucuz berber
картонска кутија	kartonska kutija	karton kutu
кисео лимун	kiseo limun	ekşi limon
лепа башча	lepa başça	güzel bahçe
леви бубрег	levi bubreg	sol böbrek
најлон чарапе	najlon çarape	naylon çorap
нерђајући челик	nerđajući çelik	paslanmaz çelik
нови ибрик	novi ibrik	yeni ibrik , cezve
нови комшија	novi komšija	yeni komşu
нове шалваре	nove şalvare	yeni şalvar
нова торба	nova torba	yeni torba , çanta
Пастел боја	pastel boja	pastel boya
пистаћ баклава	pistać baklava	fıstıklı baklava
плави чинија	plavi çinija	mavi çini , çanak
плави шатор	plavi şator	mavi çadır
плаве чизме	plave çizme	mavi çizme
слатка ашура	slatka aşura	tatlı aşure
слатки сируп	slatki sirup	tatlı şurup
стари дервиш	stari derviş	yaşlı derviş
стари занатлија	stari zanatlija	yaşlı zanaatkâr
слатка кестена	slatka kestena	tatlı kestane
свежи бадем	sveži badem	taze badem
свеже ђуфта	sveže ćufta	taze köfte
свежи јогурт	sveži jogurt	taze yoğurt
свежа пита	sveža pita	taze pide
свеже вишње	sveže višnjje	taze vişne
тахинија халва	tahinija halva	tahinli helva
удобан јастук	udoban jastuk	rahat yastık
високе мердевине	visoke merdevine	yüksek merdiven
зелена салата	zelena salata	yeşil salata
жута саксија	žuta saksija	sarı saksı
злато маказе	zlato makaze	altın makas

Tablo 1. Slavca- Türkçe sıfat tamlamaları.

сатен тканина	saten tkanina	saten kumaş
бала памука	bala pamuka	pamuk balyası
Балканске земље	Balkanske zemlje	Balkan ülkesi
бамџа јело	bamija jelo	bamya yemeği
чај кашичица	čaj kašičica	çay kaşığı
чекић ручка	čekić ručka	çekiç sapı

цепни сат	džepni sat	cep saati
глава ашчија	glava aščija	aşçı başı
Италијански бибер	Italijanski biber	İtalyan biberi
Јоргански чаршаф	jorganski čaršaf	yorgan çarşafı
катран боја	katran boja	katran rengi
кречњак	krečnjak	kireç taşı
лала боја	lala boja	lale rengi
манастир врата	manastir vrata	manastır kapısı
мирис барута	miris baruta	barut kokusu
мирис каранфилића	miris karanfilica	karanfil kokusu
мумбар пуњена	mumbar punjena	mumbar dolması
пуњени патлиџан	punjeni patlidžan	patlıcan dolması
Рамазански Бајрам	Ramazanski Bajram	Ramazan Bayramı
шакала реп	šakala rep	çakal kuyruğu
жива боја	živa boja	civa rengi

Tablo 2. Slavca- Türkçe isim tamlamaları.

Son zamanlarda sanal ortamlarda hazırlanan sözlükler yabancı dil öğretimine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Sözcüklerin kavram alanlarına göre hazırlanan sözlükler hazırlanırken Türkçe öğrenmeye başlayan Sırpça konuşurlar için kolaydan zora ilkesine göre bir liste hazırlandığında aşağıdaki gibi bir liste önerilebilir. “Yiyecek- İçecek” başlığı altında verilen bu listeye Sırpçadaki Türkçe sözcüklerle başlamak, başlangıç aşamasında büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

ашуре	aşure	aşure
бадем	badem	badem
баклава	baklava	baklava
бамија	bamija	bamya
бибер	biber	biber
боза	boza	boza
ћуфта	ćufta	köfte
халва	halva	helva
јогурт	jogurt	yoğurt
кајмак	kajmak	kaymak
кајсија	kajsija	kayısı
кестен	kesten	kestane
лимун	limun	limon
лимунада	limunada	limonata
моусака	mousaka	musakka
нана	nana	nane
патлиџан	patlidžan	patlıcan

пиринач	pirinač	pirinç
сируп	sirup	şurup
сутлијаш	sutlijaš	sütlaç
туршија	turšija	turşu
вишња	višnja	vişne

Tablo 3. Slavca- Türkçe yiyecek- içecek çizelgesi.

Özellikle sözlü anlatıma ve sözlü iletişime ağırlık verilen A1 ve A2 seviyesindeki öğrenciler için hazırlanan bu listeler Avrupa Ortak Çerçeve Programı'nda belirtilen A1 ve A2 düzeyinin sözcük düzeylerine uygun çalışmalardır. Sözcük öğretimi kapsamında ele alındığında Avrupa Ortak Çerçeve Programı'nın yetenek düzeyleri değerlendirme ölçütüne göre A1 düzeyi, belirli somut durumlar için tek sözcük ve söz öbeklerinden oluşan sözcük bilgisine sahiptir. A2 düzeyi sözcüklerle birlikte ilanlarda, afişlerde ya da kataloglarda yer alan basit cümleleri anlayabilmektedir.

Sonuç

Yabancı dil öğretiminin gittikçe önem kazandığı ve özellikle yabancılara Türkçe öğretiminin büyük bir talep gördüğü günümüzde yeni yöntem ve tekniklerle Türkçe öğretiminde daha hızlı ve başarılı sonuçlar elde edilebilmektedir.

Bu yeni yöntem ve tekniklerle tarihin belli bir döneminde Türkçe konuşulan yabancı ülkelerde Türkçe öğretiminin daha kolay ve hızlı olması kaçınılmazdır. Hazırlanacak olan öğrenici sözlüklerinde özellikle konuşulan dile geçmiş Türkçe sözcüklere öncelik verilmesi hem öğrenmeyi hızlandırmakta hem de küreselleşen dünyada unutulmaya yüz tutmuş sözcüklerin gün ışığına çıkarılmasıyla kaynak dile hizmet etmektedir. Örneğin Sırpçada yer alan özellikle 20. yüzyıl edebî metinlerinde karşımıza çıkan *bunar* (pınar), *šadrvan* (şadırvan) ve *česma* (çeşme) sözcükleri güncel Sırpça sözlüklerinde sadece *fontana* sözcüğü ile karşılanmıştır.

Duygu ve düşüncelerin temel düzeyde sözcükler aracılığıyla aktarılması, yabancı dil öğretiminde söz varlığı çalışmalarını ön plana çıkarmıştır. A1 ve A2 düzeyinde sözcük öğretimi çalışmaları yapılırken mecaz ya da soyut anlamlı sözcüklerin değil temel anlamlı sözcüklerin öğretimi hedeflenmektedir (Durmuş ve Okur 2013: 359). Sözlü ve yazılı dilde temel anlamlı sözcüklerin kullanım sıklığı daha fazla olduğu için yukarıda verilen listeler A1 ve A2 düzeyindeki Türkçe öğrenen Sırpça konuşurlar için oldukça uygun listelerdir.

Yabancı dil öğretiminde öncelik öğretilecek dilin temel söz varlığıdır ancak bunun yanı sıra her iki dildeki ortak sözcükler bu süreci hızlandıracaktır.

Çünkü sözcük öğretimi etkinlikleri planlanırken dildeki sözcük sayısı, anadil konuşuru tarafından bilinen sözcük sayısı ve dil kullanımı için gereken sözcük sayısı dikkate alındığında 40-50 dakikalık yabancılara Türkçe öğretimi dersinde öğretilmesi hedeflenen sözcük sayısı 5-10 sözcüktür (Demirel 2010: 115; Durmuş ve Okur 2013: 358- 359). Bu listelerin de kullanıldığı ders saatinde sözcük öğretimi, hedeflenen sayının çok üstünde olacağından bu durum öğrencinin motivasyonunu olumlu yönde arttıracaktır.

Sadece ders kitaplarında değil tematik yaklaşımla sözcük öğretimine yönelik hazırlanan afişlerde de bu listeler kullanılabilir. Örneğin tematik sözcük öğretimi için Yunus Emre Enstitüsünün 12 temel konuda hazırladığı afiş seti gibi afişlerde bu listelere yer verildiğinde bağlam dışı tekniklerle sözcük öğretimi, hedeflenenin üstünde olacaktır.

Bu kapsamda, Sırpçadaki Türkçe sözcüklerden faydalanılarak sözcük öğretiminde başarı sağlanabileceği örnek listelerle gösterilmeye çalışılmıştır. Böylelikle Sırpça konuşurlara Türkçe söz varlığı öğretimi daha kolay ve başarılı olacaktır. Ayrıca bu çalışmalarla Sırpça söz varlığına da bir nevi katkıda bulunulmuş olacaktır.

Kaynaklar

- BARIN, E. (1994), “Yabancılara Türkçenin Öğretimi Metodu”, *Dil Dergisi*, S 17, s.54.
- BAŞKAN, Ö. (2006), *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler ve Çözümler*, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- DEMİRCA, Ö. (2013), *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*, İstanbul, Der Yayınları.
- DEMİRE, Ö. (2010), *Yabancı Dil Öğretimi*, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.
- Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni, Öğrenme-Öğretme-Değerlendirme. http://www.dilbilimi.net/ab_diller_icin_ortak_avrupa_basvuru_metni_meb_tarafindan.pdf
- DOĞAN, C. (2012), *Sistemik Yabancı Dil Öğretim Yaklaşımı ve Yöntemleri*, İstanbul, Ensar Neşriyat.
- DURMUŞ, M., OKUR, A. (2013), *Yabancılara Türkçe Öğretimi*, Ankara, Grafiker Yayınları.
- ĐINĐI, M., TEODOSIJEVI, M., TANASKOVI, D. (1997), *Türkçe-Sırpça Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜNAY- TÜRKES, U. (2007), *Türklerin Tarihi*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- GÜRÜN, K. (1984), *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- HAMZAĞLU, Y. (2011), *Balkan Türklüğü I, II, III*, İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- KARAAĞAÇ, G. (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KILINÇ, A., ŞAHİ, A. (Ed.) (2011), *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi*, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.
- ROUX, J. P. (2007), *Türklerin Tarihi*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- SKOK, P. (1937), *Prilozi proučavanju turcizama u srpskohrvatskom jeziku*, Slavija XV, Praha.
- ŠKALJI, A. (1973), *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo.